

Na cmentarzu w Laskach – o Profesorze Wojciechu Jaroszewskim

Nieopodal Warszawy, w Laskach, na skraju Puszczy Kampinoskiej znajduje się Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Róży Czackiej. Jest on prowadzony przez Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi i znany jako Zakład dla Niewidomych w Laskach.

Twórczynią towarzystwa i ośrodka była ociemniała hrabianka Róża Czacka (1876–1961), która specjalnie na potrzeby ośrodka powołała Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, zrzeszające oddane sprawie zakonnice (Jabłońska-Deptuła, 2002).

Matka Elżbieta – takie imię przyjęła Róża Czacka po wstąpieniu do zgromadzenia franciszkanek – była pionierką polskiej tyflogii, opracowała polską wersję alfabetu Braille’a, zorganizowała cały system nauczania i wychowania oparty na własnych doświadczeniach oraz wiedzy zdobytej podczas podróży do Francji, Niemiec i Szwajcarii.

Ośrodek w Laskach zaczął działać w 1922 r., a w jego rozwoju istotną rolę odegrał ksiądz Władysław Kornilowicz (1884–1946), jego duchowy opiekun (Wosiek, 2009).

Zakład prowadził nie tylko działalność edukacyjną i wychowawczą, lecz także był od początku ważnym ośrodkiem myśli chrześcijańskiej i odrodzenia katolickiego w duchu tomizmu. Z Laskami wiąże się sławne „Kółko” księdza Kornilowicza, skupiające młodzież akademicką i inteligencję katolicką, jak również kwartalnik kulturalno-religijny *Verbum*, wydawany w latach 1934–1939 i uważany za najlepszy periodyk katolicki w Polsce tamtych czasów. Laski były miejscem pobytu wielu wybitnych ludzi (Mazowiecki, 2000). Przed wojną spotkać tu można było bardzo utalentowanego poetę Jerzego Lieberta (1904–1931). W latach 1942–1945 mieszkał w Laskach Stefan Wyszyński, kapelan zakładu, a jednocześnie kapelan Grupy AK Kampinos. W różnych okresach bywali tutaj znani kapłani, filozofowie, intelektualści i ludzie kultury. W Laskach prymas Wyszyński spotykał się z członkami koła poselskiego Znak. W późniejszych latach przyjeżdżali do Lasek ludzie ówczesnej opozycji.

Na terenie zakładu, w jego północno-zachodniej części, leży dość niezwykły cmentarz (Cwalina, 2010). Został założony w 1929 r. Jest ukryty w sosnowym lesie, skromny i cichy (ryc. 1). Przeważają na nim obramowane polnymi kamieniami zielone lub ukwiecone ziemne mogiły, nad którymi wznoszą się proste drewniane krzyże. Spoczywają tu ludzie związani z ośrodkiem, przede wszystkim jego twórcy – pod wysokim brzoźowym krzyżem na wprost bramy: matka Elżbieta, ks. Kornilowicz, ks. Antoni Marylski, następnie siostry zakonne, których mogiły, w równych rzędach, zajmują prawą część cmentarza. W sąsiedztwie jest grób rodziny Antoniego Daszewskiego, pierwszego ofiarodawcy gruntów pod zakład. I groby innych ludzi, często wybitnych postaci: poetów ze Skamandra Jana Lechonia i Antoniego Słonimskiego, pisarzy Mariana Brandysa i Zygmunta Kubiaka, dramaturga Jerzego Zawieyskiego, artystów rzeźbiarzy Franciszka Strynkiewicza i jego żony Barbary Bieniulis-Strynkiewicz, malarzy ks. Jerzego Wolffa i Franciszka Starowieyskiego, aktorki Haliny Mikołajskiej-Brandysowej, architektów Barbary i Stani-

śława Brukalskich, filozofa Stefana Swieżawskiego, astronoma Bohdana Paczyńskiego, geologa Wojciecha Jaroszewskiego, prawnika i polityka Stanisława Stommy i innych.

Grób Profesora Wojciecha Jaroszewskiego znajduje się w najdalszej części cmentarza, w jego lewym rogu. Jest ozdobiony kwiatami, wyróżnia się rzeźbionym krzyżem podhalańskim z dwuspadowym daszkiem (ryc. 2). Spoczywają tu także Jego rodzice – Zdzisław Józef Jaroszewski, doktor nauk medycznych, psychiatra, współpracownik

Ryc. 1. Cmentarz w Laskach. Fot. J.B. Miecznik

Ryc. 2. Grób Wojciecha Jaroszewskiego. Fot. J.B. Miecznik

Zakładu dla Niewidomych w Laskach i Maria Eryka Jaroszewska ze Smoluchowskich.

Warto wspomnieć, że Jego dziadek ze strony matki, doktor chemii, Tadeusz Smoluchowski, kierował wydobyciem ropy naftowej z szybów „króla polskiej nafty” Stanisława Szczepanowskiego w Borysławiu (arch. rodzinne Jaroszewskich; Nicieja, 2009), zaś brat dziadka, profesor Marian Smoluchowski, sławny fizyk, w swoich naukowych badaniach interesował się m.in. fizycznymi podstawami ruchów górotwórczych (Smoluchowski, 1909a, b) i jeszcze dzisiaj jest cytowany w podręcznikach geologii na świecie.

Wojciech Jaroszewski urodził się 3 lutego 1935 r. w Poznaniu. W pierwszych tygodniach wojny, jako 4-letnie dziecko odbył z matką i siostrą dramatyczną podróż z Poznania, przez bombardowaną Warszawę i Lublin, do rodziny we Lwowie zajętej przez Sowietów, a następnie, w maju 1940 r., wobec realnego zagrożenia wywózką w głąb Rosji, uciekł do Generalnej Guberni (Jaroszewska, 1941).

Maturę zdał w 1951 r. (w wieku 16 lat) w Starogardzie Gdańskim, gdzie Jaroszewscy czasowo zamieszkali w związku z objęciem przez ojca stanowiska dyrektora szpitala psychiatrycznego w Kocborowie. Zaraz potem rozpoczął studia na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, by w 1952 r. przenieść się na nowo utworzony Wydział Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. Z uczelnią tą związał się na całe życie – w 1982 r. został jej profesorem nadzwyczajnym, a 9 lat później profesorem zwyczajnym.

Wojciech Jaroszewski należał do generacji geologów tatrzańskich pracujących pod okiem profesora Edwarda Passendorfera (tzw. szkoła tatrzańska Passendorfera). Praca magisterska o geologii pasma Świerkul położonego na północ od Kominów Tylkowych, którą napisał w 1957 r., wykazała Jego duże możliwości naukowe (Lefeld, 1997). W następnym roku opublikował pracę o tektonice wschodnich zboczy Bobrowca w Dolinie Chochołowskiej i na kilka lat swoją uwagę skierował na górną część Doliny Kościeliskiej, której geologia miała być przedmiotem jego rozprawy doktorskiej. Jaroszewski spotkał się tutaj z trudnymi zagadnieniami geologii metamorfiku tatrzańskiego, których wyjaśnienie było bardzo ważne dla rozwiązania problemów tektoniki Tatr. Należał do nielicznych, którzy zajęli się tematyką krystaliniku tatrzańskiego, w tamtych latach badania większości geologów tatrzańskich skupiały się na seriach osadowych. Trzeba dodać, że były to czasy, kiedy nowoczesna geologia strukturalna jeszcze nie istniała i brakowało narzędzi do rozwiązywania wielu problemów tektonicznych.

Dużą część swego życia naukowego Wojciech Jaroszewski poświęcił tworzeniu podstaw współczesnej geologii strukturalnej, a badania geologii metamorfiku Tatr Zachodnich z pewnością były dla Niego znakomitą okazją do zdobycia doświadczeń i zrobienia licznych obserwacji terenowych, które mógł w swej późniejszej pracy wykorzystać. Już wtedy podjął próbę wprowadzenia nowej metody badań krystaliniku Tatr (Jaroszewski, 1961).

Plonem przeprowadzonych prac była rozprawa doktorska pt. *Budowa geologiczna górnej części Doliny Kościeliskiej w Tatrach* (1965) i kilka innych publikacji, m.in.

artykuł o rowach grzbietowych w Tatrach, o których jeszcze potem pisał.

Tematyka geologii Tatr pozostawała bliska Profesorowi Jaroszewskiemu i w latach późniejszych. Zajmował się badaniami zjawisk hydrodynamicznych u podstawy nasunięcia płaszczowiny krížniańskiej na Stołach w rejonie Doliny Kościeliskiej, tektoniką Czerwonych Wierchów i Giewontu, ciosem w granitach i współczesnymi ruchami tektonicznymi na Podhalu i w Tatrach.

Jak wspomniano, ważny kierunek Jego działań stanowiły prace metodologiczne i teoretyczne w dziedzinie geologii strukturalnej. Skupiając się na nich, podjął próbę zastosowania drobnych struktur tektonicznych do badania budowy i ewolucji tektonicznej obszarów płytowych i słabo sfałdowanych. Wyniki pracy przedstawił w rozprawie habilitacyjnej pt. *Drobnostrukturalne kryteria tektoniki obszarów nieorogenicznych na przykładzie północno-wschodniego obrzeżenia mezozoicznego Gór Świętokrzyskich* (1972).

W 1974 r. wydano podręcznik autorstwa W. Jaroszewskiego pt. *Tektonika uskoków i fałdów*, który „spowodował przełom w badaniach tektonicznych w Polsce i dostosował je do poziomu światowego” (Mastella, 1994). Podręcznik miał dwie edycje polskie (drugą w 1981 r.), był wydany w językach: angielskim, rosyjskim i chińskim, a jego recenzje pojawiły się w prestiżowych pismach fachowych, m.in. *Tectonophysics*. Profesora zaproszono do rady redakcyjnej *Journal of Structural Geology*, najpoważniejszego pisma międzynarodowego w tej dziedzinie.

Aktywność naukowa Jaroszewskiego nie słabła, zajmował się m.in. tektonicznymi aspektami okruszczenia złóż cynku i ołowiu, glacitektoniką i tektoniką solną. W 1985 r. wydał *Słownik geologii dynamicznej* napisany wspólnie z Leszkiem Marksem i Andrzejem Radomskim.

Jako ceniony specjalista Profesor był zapraszany za granicę na wykłady, a zwłaszcza w celu przeprowadzenia badań terenowych. Najchętniej wyjeżdżał do azjatyckiej części ówczesnego Związku Radzieckiego (ryc. 3), tam bowiem widział największe problemy tektoniczne do rozwiązania (Mastella, 1994). Od 1976 r. był członkiem międzynarodowej grupy prowadzącej badania m.in. w Bułgarii, na Kaukazie i w Tien-szanie (Barczyk, 2002).

Ryc. 3. Profesor Jaroszewski w Tien-szanie, sierpień–wrzesień 1987. Fot. I. Michałowa, G. Ratuszenko, z archiwum rodzinnego Jaroszewskich

Cały czas pracował jako nauczyciel akademicki na macierzystej uczelni. Prowadził wykłady z tektoniki i analizy strukturalnej na bardzo wysokim poziomie, co roku aktualizowane, uczył studentów kartowania geologicznego na kursach w Pieninach. Był promotorem licznych prac magisterskich i doktorskich, recenzentem habilitacji i programów badawczych.

W grudniu 1993 r., w ostatnich dniach swego życia, Profesor Jaroszewski otrzymał egzemplarz autorski napisanego wspólnie z prof. Ryszardem Dadlezem podręcznika pt. *Tektonika*. Nieuleczalnie chory zdążył jeszcze wpisać w nim swoje uwagi.

Jest to pierwszy oryginalny, nowoczesny polski podręcznik tektoniki (744 strony, 606 ilustracji, 1687 pozycji cytowanej literatury), dzieło wybitne (Głazek, 1994; Kotański, 1994; Mizerski, 1994), uwieńczenie przedwcześnie zakończonego życia Profesora Jaroszewskiego.

Profesor Leonard Mastella – już po śmierci W. Jaroszewskiego – porządkując Jego korespondencję, zorientował się, jak często zwracano się do Niego o recenzowanie tektonicznych programów badawczych z Anglii i Stanów Zjednoczonych (1994). Skromność sprawiała, że nigdy o tym nie wspominał.

Wojciech Jaroszewski był nie tylko wybitnym uczy-nym, najwyższym autorytetem krajowym w dziedzinie geologii strukturalnej, wysoko cenionym za granicą. Jego szerokie horyzonty intelektualne i duża wrażliwość moralna powodowały, że aktywnie uczestniczył w publicznych dyskusjach na temat przyszłości nauki i edukacji w Polsce, ich ustroju i warunków działania (Szulczewski, 1994). Pisywał o tym do *Polityki, Kultury, Życia Warszawy*, był jednym z założycieli Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk, członkiem jego rady i komisji polityki naukowej. Jak wspominał prof. Michał Szulczewski (1994), zawsze „powodował się wartościami nadrzędnymi nad wszelkimi partykularnymi interesami”.

Pasją Profesora było krajoznawstwo, w najlepszym wydaniu. Organizował wycieczki dla studentów, przyjaciół i rodziny, zawsze bardzo dobrze przygotowane, niosące oprócz wartości rekreacyjnych dużo treści poznawczych. Dzięki swojej pracy geologa bardzo dobrze znał Tatry, w ramach zajęć terenowych ze studentami regularnie bywał w Górach Świętokrzyskich, okolicach Krakowa, Sudetach. Wrodzona ciekawość pchała Go do poznawania innych regionów Polski.

Był miłośnikiem wędrówek po Beskidach i Bieszczadach, znawcą Rostocza, ziemi lubuskiej i Kaszub. W niedziele i święta penetrował bliższe i dalsze okolice Warszawy, wiosną urządzał spływy pontonowe lub kajakowe rzekami Mazowsza, zimą wypuszczał się np. na bagna bieberzańskie lub północno-wschodnie krańce Polski, co zaowocowało przewodnikiem pt. *Trasy narciarskie na północnej Suwalszczyźnie i Wzgórzach Szeskich* wydanym w 1964 r. przez *Sport i Turystykę*.

Każdą, najmniejszą nawet wycieczkę Jaroszewski skrupulatnie zapisywał w notatniku, podawał jej datę, przebieg, liczbę lub nazwiska uczestników, ciekawsze zdarzenia i uwagi. Tych zeszytów, wypełnionych drobnym,

równym pismem uzbierało się wiele, zawierają one masę ciekawych informacji krajoznawczych.

O swoich wycieczkach pisał też artykuły do *Turysty, Światowida, Poznaj Swój Kraj i Poznaj Świat*, do *Ziemi i Taternika*, popularyzował wiedzę geologiczną i podsuwał czytelnikom pomysły nowych wypraw. Były to czasy, w których wyjazdy turystyczne za granicę należały do rzadkości. Wojciech Jaroszewski, odkrywając uroki polskiej ziemi, cytował refren popularnej kiedyś piosenki:

„A może nie potrzeba
Pod gorące nieba
Wędrować uparcie aż tam,
A może na jeziorze,
Które dobrze znasz,
Oszołomi Cię wiatr taki sam”
(*Na wypach, kochanie...*, sł. Ryszard Stiller)

Z Laskami Profesor Wojciech Jaroszewski był związany szczególnie w młodości, tutaj zadzierzgnął wieloletnie przyjaźnię, poznał żonę i przyjeżdżał na rekolacje do księdza Tadeusza Fedorowicza.

Serdecznie dziękuję Pani Joannie Jaroszewskiej za długie rozmowy i udostępnienie rodzinnych materiałów o Profesorze.

Literatura

- BARCZYK W. 2002 – Wspomnienia o zmarłych profesorach i docentach. Księga Pamiątkowa Absolwentów Wydziału Geologii UW 1952–2002. Stow. Absolwentów Wydziału Geologii UW, Warszawa.
- CWALINA T. 2010 – Kartki z cmentarza. Zgrom. Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, Warszawa-Laski.
- GŁAZEK J. 1994 – R. Dadlez, W. Jaroszewski – *Tektonika*. Prz. Geol., 42: 953–955.
- JABŁOŃSKA-DEPTUŁA E. 2002 – Matka Elżbieta Czacka i dzieło Lasek. Oficyna Wydawnicza El-Press, Lublin.
- JAROSZEWSKA M. 1941 – Wspomnienie 30 VIII 39–2 VI 1940. Maszynopis, archiwum rodzinne Jaroszewskich.
- JAROSZEWSKI W. 1961 – O próbie nowej metody opracowania tektoniki krystalinikum Tatr. Biul. Geol. Wydz. Geol. UW, 1: 120–139.
- JAROSZEWSKI W. 1974 – *Tektonika uskoków i fałdów*. Wyd. Geol., Warszawa.
- JAROSZEWSKI W., MARKS L. & RADOMSKI A. 1985 – Słownik geologii dynamicznej. Wyd. Geol., Warszawa.
- JAROSZEWSKI W. & DADLEZ R. 1994 – *Tektonika*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- KOTAŃSKI Z. 1994 – R. Dadlez, W. Jaroszewski – *Tektonika*. Prz. Geol., 42: 955–963.
- LEFELD J. 1997 – Wojciech Jaroszewski 1935–1993. Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, 6.
- MAZOWIECKI T. (oprac. i wstęp) 2000 – *Ludzie Lasek*. Biblioteka „Więzi”, Warszawa.
- MASTELLA L. 1994 – Wspomnienie o Profesorze Wojciechu Jaroszewskim, 1935–1993. Prz. Geol., 42: 881–882.
- MIZERSKI W. 1994 – R. Dadlez, W. Jaroszewski – *Tektonika*. Prz. Geol., 42: 955.
- NICIEJA S.S. 2009 – Kresowe trójmiasto. Truskawiec-Drohobycz-Borysław. Wyd. MS, Opole.
- SMOLUCHOWSKI M. 1909a – Kilka uwag o fizycznych podstawach teorii górotwórczych. Kosmos, 34: 547–579.
- SMOLUCHOWSKI M. 1909b – O pewnym zagadnieniu z teorii sprężystości i o związku jego z wytworzeniem się gór fałdowych. Rozpr. PAU, ser. A, 49: 223–226.
- SZULCZEWSKI M. 1994 – Wojciech Jaroszewski – wspomnienie pośmiertne. Biuletyn Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk, 16.
- WOSIEK R. 2009 – Książd Władysław Kornilowicz – kapłan wśród ludzi. Zgrom. Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, Warszawa-Laski.

Jerzy B. Miecznik